

DOI: 10.22559/folklor. 598

folklor/edebiyat, cilt:25, sayı: 97, 2019/1

Daniel Defoe'nun "Robinson Crusoe" ve Michel Tournier'nin "Cuma ya da Pasifik Arafı" Eserlerine Metinlerarası Bir Yaklaşım

An Intertextuality Approach to the Works of Daniel Defoe's "Robinson Crusoe" and Michel Tournier's "Friday, or, The Other Island"

Engin Bölükmeşe* - Mert Çanakcı**

Öz

1960'lı yıllarda ortaya çıkan metinlerarası ilişkiler kavramı, her metnin başka metinlerin birleşmesinden oluştuğu ve bu bağlamdan tüm metinlerin birbiriyle bir şekilde bağlantılı olduğu ilkesine dayanmaktadır. Fransız edebiyat kuramcısı, Gérard Genette metinler arasındaki her türlü ilişkiyi metinselaşkınlık olarak tanımlamıştır. Metinselaşkınlık türlerinden biri olan anametinsellik, anametnin ve onun öncülü olan bir altmetin arasındaki her türlü bağlantıyı ifade eder. Bu ilişki türünün görüldüğü alanlardan biri yeniden yazıdır. Daniel Defoe'nun "Robinson Crusoe" eseri on sekizinci yüzyılda yazılmıştır ve Alexander Selkirk'in gerçek hikâyesinin anlatıya dönüştürülmüş halidir. Michel Tournier'nin "Cuma ya da Pasifik Arafı" eseri yirminci yüzyılda yazılmıştır ve Defoe'nun "Robinson Crusoe" eserinin modern bir yeniden yazıdır. Bu

* Dr. Öğr. Üyesi, OGÜ FEF Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü. enginb@gmail.com

** OGÜ Doktora öğrencisi. mertcanakci@live.com

çalışmada “Robinson Crusoe” ve “Cuma ya da Pasifik Arafi” eserlerinde ortaya çıkan metinselaşkınlık ilişkisinin neden, nasıl ve hangi açılardan meydana geldiğinin belirlenmesini amaçlayan bir inceleme yapılacaktır. Çalışmanın sonucunda altmetinle anametnin arasında özellikle Gérard Genette’nin belirlediği, zamansal, uzamsal, anlatsal ve değersel dönüşümlerin izleri açıkça belirlenmiştir. Altmetin “Robinson Crusoe” benöyküsel dönüşüm bağlamında “Cuma ya da Pasifik Arafi” anametni halini almıştır. Bu bağlamda Michel Tournier’nin kendinden önce yazılmış metni, farklı bir bağlamda yeni anlamlar yükleyerek değiştirip dönüştürerek, kendine özgü bir metin haline getirdiği belirlenmiştir. **Anahtar sözcükler:** *metinselaşkınlık, anametinsellik, öyküsel dönüşüm, söylemdeğişimi, değerseldönüşüm*

Abstract

The concept of intertextual relations that emerged in the 1960s is based on the fact that each text consists of a combination of other texts, and in this context all texts are connected to each other in some way. The French literary theorist Gérard Genette defined all kinds of relations between texts as transtextuality. One type of transtextuality is hypertextuality relationships which refer to any relationship uniting hypertext to its predecessor hypotext. One field on this kind of relationships seems to occur is rewriting. Daniel Defoe’s “Robinson Crusoe” was written in the eighteenth century and is the literary text of Alexander Selkirk’s true story. Michel Tournier’s “Friday or the Other Island” was written in twenty centuries and is a modern rewrite of Defoe’s “Robinson Crusoe”. In this study, a research will be made aiming to determine the cause, the nature and extent of hypertextuality relationship between the “Robinson Crusoe” and “Friday or the Other Island”. At the end of the study, the traces of temporal, spatial, narrative, valuation transformations determined by Gérard Genette is clearly defined between the hypotext and the hypertext. The hypotext “Robinson Crusoe” undergoes heterodiegetic transformation and became the hypertext “Friday or the Other Island”. In this context, it determined that Michel Tournier, changed and transformed a text which written before within a different context and a with a new meaning so he created his own specific text. **Keywords:** *transtextuality, hypertextuality, transdiegetization, transvocalization, transvalorization*

Giriş

1960’lı yıllarda Rus Biçimcileri adı altında bir araya gelen kuramcılarının metne biçimci yaklaşımlarıyla temeli atılan, ardından Mikhail Bakhtin, Julia Kristeva, Roland Barthes, Michael Riffaterre, Laurent Jenny ve Gérard Genette ile diğer eleştirmen ve kuramcılarının çalışmalarıyla bir metin kuramı olarak ortaya çıkan metinlerarası ilişkiler

kavramı, metinlerin kendilerinden önce yazılmış metinlerle bağıntılarını araştırır.

Gérard Genette metinler arasında ortaya çıkan her türlü ilişkiyi metinselaşkınlık başlığı altında toplamış ve bu ilişkileri beş kategoride sınıflandırmıştır. (Bkz. Genette, 1997) Metinlerarasılık ilk ilişki türü olarak en açık alışverişleri kapsar, ikinci tür olan yanmetinsellik bir eserin yazın kısmının diğer öğelerle ilişkisini ele alır. Üçüncü tür ilişki yorumsal üstmetin, bir metnin kendinden önceki metinlerle kurduğu yoruma dayalı son derece kapalı bir ilişki türüdür, dördüncü ilişki türü anametinsellik bir anametin ve ondan türeyen bir altmetin arasındaki ilişki türüdür. Son ilişki türü üstmetinsellik metnin ait olduğu metin türüyle kurduğu ilişkileri araştırmaktadır.

Bu çalışmada, Gérard Genette'nin metinselaşkınlık başlığının alt türlerinden olan anametinsellik bağlamında bir araştırmanın uygulaması yapılacaktır. Bu uygulama, altmetin olan Defoe'nun metni ve anametinin özelliği taşıyan Tournier'nin metni arasındakı bağıntıların karşılaştırmalı olarak ortaya çıkartılmasını amaçlamaktadır. Eserler arasında özellikle Genette'nin belirlediği, zamansal-uzamsal, anlatısal ve değersel dönüşümün izleri araştırılacaktır. Uygulama "Daniel Defoe'nun 'Robinson Crusoe' ve Michel Tournier'nin 'Cuma ya da Pasifik Arafı' Eserlerine Metinlerarası Bir Yaklaşım" ana başlığını taşıyan çalışma altında yapılacaktır.

Kuramsal çerçeve

Metinlerarası ilişkiler kavramı Aktulum'a göre: "Metinlerarası, kabaca iki ya da daha çok metin arasında bir alışveriş, bir tür konuşma ya da söyleşim biçimi olarak anlaşılmalıdır. Kavram genel anlamıyla bir 'yenidenyazma' (réécriture) işlemi olarak da algılanabilir" (Aktulum, 2014, s. 16). Ayşe ve Zeynel Kıran'a göre: "Metinlerarası ilişkiler kavramı, 'bazı' yazınsal metinlerin, tek başına ve bağımsız olmadığı düşüncesinden doğmuştur. Gerçekten de 'bazı' metinler, çağdaş ya da kendisinden önceki öteki metinlerle yakınlık, benzerlik ya da karşıtlık ilişkilerini devam ettirebilirler" (Kıran ve Kıran, 2011, s. 359) şeklinde ifade edilir.

1.1. Gérard Genette - Anametinsellik

Gérard Genette yazınbilimin konusunu, metnin kendi tekilliği olarak değil, başka metinlerle ilişkisi bağlamından üstmetinsellik (architextualité) olarak belirlemiştir. Genette'nin kendi tanımlaması şu şekildedir: "Üstmetinsellik ile, her bir tekil metnin ortaya çıktığı söylem türleri, ifade tarzları, edebi türler gibi genel ya da aşkın bir tümsel bir kategorizasyonu kastediyorum" (Genette, 1997, s. 1). Bu bağlamda her metnin içinden türediği üst türün belirlenmesi (roman, şiir, deneme) bu sınıflandırmayı ortaya çıkartır. Genette daha sonra yazınbilimin konusunu "(...) bir metnin açık ya da kapalı olarak diğer metinlerin içine sokulduğu her türlü ilişki" (Genette, 1997, s. 1) türü olan metinselaşkınlık (transtextualité) olarak tanımlamıştır.

Genette, metinselaşkınlık ana yapısının altında beş ilişki türü tanımlar: intertextualité (metinlerarası), paratextualité (yanmetinsellik), métatextualité (yorumsal üstmetin), hypertextualité (anametinsellik) ve architextualité (üstmetinsellik) (Bkz. Genette, 1997, s. 1-5). Piégay-Gros bu konuda: “(...) Palimpsests başlıklı eserinin başında Genette, metinötesi terimini, metinselaşkınlıktan yola çıkarak, belirli bir metni aşan her şeyi ifade eden ve onu bütün edebiyata açık hale getiren soyut bir kategori olarak tanımlar. Metinötesi beş tür ilişki içerir (...)” ifadelerini dile getirir. (Piégay-Gros, 1996, s. 13).

Bu ilişki türlerinden biri metinlerarası alanının dışında kalan ilişkileri içeren anametinsellik (hypertextualité). Bu ilişki türü Genette’in, “Palimpsests” eserinde ele aldığı ve öteki metinötesi ilişkiler içerisinde en çok üzerinde durduğu ilişkidir. Genette bu ilişki türünü şu şekilde tanımlar: “Anametinsellik ile, bir B metni’nin (ben bunu anametinin olarak adlandıracağım) ondan önce gelen bir A metnini (bunu tabi ki de altmetin olarak adlandıracağım) birleştiren herhangi bir ilişkiyi ifade ediyorum; bu nüfuz etme yorumlamaya meal vermeyecek bir tarzda gerçekleşir” (Genette, 1997, s. 5).

Samoyault, Genette’nin anametinin (hypertexte) tanımlamasını aktarır: “Ben, dolayısıyla önceki bir metinden basit bir dönüşümle türemiş olan herhangi bir metne (şimdi buna dönüştürüm demeliyiz), ya da taklit dememiz gereken, dolaylı dönüşümü, anametinin olarak adlandırıyorum” (Samoyault, 2001, s. 21).

Genette’nin yoğunlaştığı anametinsellik (hypertextualité) ilişkisi, iki metin arasındaki altmetin-anametinin ilişkilerinin belirlenmesinde önemli bir yöntem haline gelmiştir.

1.2. Yeniden yazma

Daha önce bir yazar tarafından oluşturulmuş bir yapının başka bir yazar tarafından yapısal ya da yazınsal olarak değişimlere uğratılarak yeniden oluşturulması, bu metinlerarası türü oluşturur. Rabau, kavramın Genette’nin anametinselliğiyle eşdeğer görüldüğünü belirtmektedir: “Yeniden yazma’ kelimesi metinlerarası ilişkiler konusunda çalışan kuramcılar tarafından anametinselliğin eş anlamlısı olarak kullanılmaktadır” (Rabau, 2002, s. 244). Bu görüş yeniden yazma kavramını yeni metnin kendini oluşturan eski metne metinselaşkınlık bir ilişkiyle bağlanması olarak tanımlanan Genette’nin anametinselliğiyle eşdeğer hale getirmektedir.

Piégay-Gros kavramı, yazarın kendi eserlerine yeniden yaklaşımı ve farklı eserlerin yeniden yazımları bağlamında ele alarak: “Bir yazarın kendi metinlerinden birini yeniden yazdığı ve bu versiyonda ad aktarımı yaptığı eylemdir. Ama yeniden yazım ayrıca, genel olarak anlaşılması güç olan, kendinden önce gelen herhangi bir metni ve açıkça ya da örtülü olarak öykünme, dönüşüm ya da göndermeyle yeniden oluşturulmuş bir metni ifade eder” (Piégay-Gros, 1996, s. 181) şeklinde yorumlar.

Samoyault, Barthes’in tüm metinlerin kendinden önce gelen metinlerle bağlantılı olduğu görüşü bağlamında: “Yazmak öyleyse yeniden yazmaktır... Varolan temellere gü-

venmek ve devam eden bir yaratıma katkıda bulunmak” (Samoyault, 2001, s. 57) ifadeleriyle, edebiyatı yaratım sürecinin temelinde yenidenyazma olduğunu vurgulamaktadır.

2. Daniel Defoe’nun “Robinson Crusoe” ve Michel Tournier’nin “Cuma ya da Pasifik Arafı” eserlerine metinlerarası bir yaklaşım

Alexander Selkirk adlı bir denizcinin başından geçen olaylar Daniel Defoe’nun “Robinson Crusoe” eserinin esin kaynağıdır. Göktürk’e göre: “Selkirk’in Juan Fernandez adasında dört yıl dört ay tek başına yaşayışının öyküsü, ilk olarak 1712’de, onu bu ıssız adadan kurtaran Kaptan Woodes Rogers’in A cruising voyage round the world (Dünya çevresinde gemiyle bir yolculuk) adlı gezi kitabında yayımlanmıştır” (Göktürk, 1982, s. 68).

Defoe, gerçek bir olayı, üzerinde belli değişiklikler yaparak, bir kurgu ürünü haline getirmiştir. Michel Tournier’nin “Cuma ya da Pasifik Arafı” eseri Daniel Defoe’nun “Robinson Crusoe” eseriyle yeniden yazım bağlamında metinlerarasılık ilişkisi kurmaktadır. Dumitrescu’ya göre: “Defoe’nun modern benliğin öyküsünü, on sekizinci yüzyılın başında algıladığı şekilde hayata geçişi, Tournier’nin daha sonraki yeniden yazımının altmetnini temsil eder” (Dumitrescu, 2009, s. 300). Bu yeniden yazım çeşitli değişim ve dönüşümler bağlamında gerçekleşir.

2.1. Zamansal ve uzamsal bağlantılar: “Transdiégétisation” (Öyküseldönüşüm)

Defoe’nun Robinson Crusoe’su 30 Eylül 1632 tarihinde İngiltere’nin York kentinde dünyaya gelmiştir. 1659 yılının 30 Eylül tarihinde karakter ıssız bir adada tek başına mahsur kalır (Defoe, 2016, s. 145). Tournier’nin Crusoe’su ise 19 Aralık 1737 tarihinde İngiltere’nin York kentinde dünyaya gelmiştir (Tournier, 2014, s. 62). 30 Eylül 1759 tarihinde Defoe’nun Crusoe’sundan tam bir asır sonra karakter ıssız bir adada tek başına mahsur kalır. Defoe’nun Crusoe’sunu adadan kurtaran gemi 19 Aralık 1686 tarihinde adadan ayrılır (Defoe, 2016, s. 300). Tournier, 19 Aralık tarihini kendi Crusoe’sunun doğum tarihi için kullanmıştır (Tournier, 2014, s. 62). Bunun yanı sıra, eserde adaya bir geminin geldiği tarih 19 Aralık 1787’dir (Tournier, 2014, s. 189). İki eserde de adaya bir gemi gelinceye kadar ki geçen süre 28 yıl, 2 ay ve 19 gündür. Bu bağlamda anametin olan Tournier’nin eseri olay örgüsünü altmetni olan Defoe’nun eserinden yüz yıl ileriye almıştır.

Eserlerdeki zamansal benzerlikler uzam bağlamında büyük bir farklılığa dönüşmektedir. Defoe’nun Crusoe’sunun düştüğü ıssız ada Karayipler’de Oronoque Irmağı Bölgesi’ndedir (Defoe, 2016, s. 44). Bu bölge Defoe’nun eserinin ana kaynağını oluşturan Alexander Selkirk’in mahsur kaldığı bölgeden farklıdır. Tournier kendi Crusoe’sunu Juan Fernandez Takımadaları Bölgesi’nde yer alan ıssız bir adaya düşürmüştür (Tournier, 2014, s. 14). Purdy’e göre: “(...) burası Alexander Selkirk’in 1704 ve 1709 yılları arasında 4 yıl 4 aylık ıssız sürgününü geçirdiği yerdir” (Purdy, 1984, s. 223).

Eserlerde yer alan zamansal ve uzamsal dönüşümler metinlerarası ilişkiler çerçevesinde gerçekleşmektedir. Genette, eserlerde adaların yer aldığı konumların değişmesini, metinlerarası ilişkilerinin “transposition” (bağlam değiştirme) başlığı altında yer alan: “(...) uzamsal aktarma (Atlantik’ten Pasifik’e yer değişimi (...))” (Genette, 1997, s. 213) olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda Genette, bu tarz bir değişiklikte almetinde yer alan bir ögenin anametinden alınıp değiştirilerek eserin kendi bağlamı içinde kullanıldığını belirtmektedir. Aktulum, Genette’ye göre zamanda ve uzamda yapılan değişikliklerin “transdiégétisation” (öyküsel dönüşüm) olarak tanımlandığını belirterek: “Genette ‘öykü’ (la diégèse) ile ‘tarihsel ve coğrafi çerçeveyi’ anlar. Buna göre bir eylem, bir öykü zamanından başka bir öykü zamanına ya da bir yerden başka bir yere aktarılırken eylemde meydana gelecek değişiklikler ‘transdiégétisation’ (öyküsel dönüşüm) adı altında ele alınır. Bunun sonucunda da edimsel bir dönüşüm, yani eylemin olayın akışında bir dönüşüm ortaya çıkar. Öyküsel dönüşüm iki biçimde gerçekleşebilir: Birincisi elöyküsel bir dönüşüm (transposition hétérodiégétique) (...) ikincisi ise benöyküsel dönüşüm (transposition homodiégétique)” (Aktulum, 2011, s. 422-423).

Genette, belirlediği iki biçimi, farklı tarzlarda yazılan Robinson Crusoe örnekleriyle şu şekilde tanımlamaktadır: “(...) Elöyküsel dönüşüm bir metnin konusunun altmetnin konusuyla olan tematik benzerliklerini vurgular (‘benim kahramanım Robinson değil, ama siz kahramanımın ona çok benzer bir macerayı yaşadığı göreceksiniz’); diğer taraftan, benöyküsel dönüşüm yazarın tematik yorumlamada kendi özürlüğünü vurgular (‘birçok yazarın ardından Robison’un öyküsünü yeniden yazdım, ama bu sizi yanıltmasın; ona tamamen yeni bir anlam veriyorum’)” (Genette, 1997, s. 310). Bu bağlamda, Defoe’nun altmetninin bir yeniden yazımı olan Tournier’nin anametni temada kendi özgün yaklaşımını ortaya koyarak benöyküsel dönüşüm biçimini uygulamaktadır.

2.2. Anlatsal dönüşüm: Transvocalisation (Söylemdeğişimi)

Defoe’nun Crusoe’su kurtulduğu ve batmamış olan gemiden kurtarabileceği tüm malzemeyi adaya getirme işine hemen girişir (Defoe, 2016, s. 52). Tournier’nin Crusoe’su ise gemiye gitmek için aceleci davranmaz, adadaki ilk günlerini kurtarılabacağına emin bir şekilde bekleyerek geçirir (Tournier, 2014, s. 17-20). Bir süre sonra gemideki malzemeleri kullanarak adadan ayrılabilmesi için bir tekne yapmak amacıyla Virgine’nin enkazına gitmeye karar verir (Tournier, 2014, s. 20). Gemilerden kurtarılanlar bağlamında iki eser arasındaki en önemli fark anametinde Virgine’nin taşıdığı ana yük olan 40 ton barutun Crusoe tarafından adaya çıkartılmasıdır (Tournier, 2014, s. 22).

Defoe’nun Crusoe’su gemiden kurtardığı mürekkep ve kâğıtlar sayesinde adaya düşmesinden sonra başından geçenleri günlük olarak tarihleriyle beraber yazmaya başlar (Defoe, 2016, s. 75). Almetinde günlük yazma eylemi, Crusoe’nun adada kalem ve mürekkep yapmada başarısız olduğu için yalnızca bir yıl sürer. Bu bağlamda iki eser arasındaki en önemli farklardan biri en belirgin biçiminde görülür. Defoe eserini, eserin ana karakteri

olan Robinson Crusoe'nun ağızdan yani ben öyküsel anlatım tarzında yazmıştır. Buna karşın anametnin el öyküsel anlatım tarzında yazılmıştır. Bu bağlamda anlatıcı eserdeki tüm yapıyı okuyucuya sunma imkânına sahiptir. Genette, metinlerarası ilişkiler bağlamında bu dönüşüme "Söylemdeğişimi" (fr. Transvocalisation) adını vermektedir. "Söylemdeğişimi iki zıt biçime sahip olabilir: seslendirme; üçüncü tekil şahıstan birinci tekil şahsa dönüşüm; ve sessizlik, üçüncü tekil şahıstan birinci tekil şahsa doğru tersine dönüşüm. Söylemleştirme yapay bir yapıda da meydana gelebilmektedir; aslında bu birinci ağızdan anlatımın bir karakterden başka bir karaktere geçişidir" (Genette, 1997, s. 290).

Tournier'nin Crusoe'su adayı yaşanabilir hale getirme çalışmalarının başında, kendi düşüncelerini birinci ağızdan aktardığı "seyir defteri"ni yazmaya başlar (Tournier, 2014, s. 42). Bu kısımlar Defoe'nun Crusoe'sunun yazdığı günlüğün yerine geçmektedir. Altmetinde gemide bulunan kâğıtlar ve mürekkebin aksine, anametinde Crusoe bu yazıları gemide bulduğu yazıları silinmiş defterler üzerine adada bulduğu kirpi balığından çıkardığı kırmızı mürekkep ve bir akbabadan alıp yonttuğu tüyle yazar (Tournier, 2014, s. 41). Bu konuda Sankey: "Tournier'nin Robinson'unun, selefının aksine, elinde kullanılmaya hazır mürekkep stoku yoktur. (...) O [bulduğu] bu materyalleri kurutur ve üzerine yazar: palimpsest tarzında, daha önce yazılı olanın üzerine yazar" (Sankey, 1981, s. 85-86) şeklinde görüş bildirir. Bunun yanında, Tournier'nin Crusoe'su kendini yazarak ifade eder. Bu konuda Veverková: "[Crusoe] konuşma yeteneğini kaybetmekten korkar ve insanlıktan uzaklaşma sürecini ruhunda hisseder. Seyir defteri, bilgi birikimi üzerinden düşüncelerini aktardığı bir araçtır. Kendi bilgi birikimini başkanlarınıninkiyle karşılaştırır" (Veverková, 2014, s. 98).

Anametinde seyir defterinin ben öyküsel anlatımında yazılması anlatının geri kalanıyla bir bağlantı oluşturmaktadır. Bu değişimin işlevi ve altmetinle-anametnin günlük/seyir defteri ilişkisi bağlamında Sankey: "Robinson Crusoe [eserinde] günlük, sadece günden güne adadaki olayların kaydını tutmaya hizmet eder ve ben öyküsel anlatım Crusoe'nın manevi gelişimini takip eder. Halbuki, Cuma [eserinde] üst-anlatı bu uygulamayı tersine çevirir ve Crusoe'nun gelecekteki eylemlerini yönlendirme amacı taşır. Bu açıdan, üst anlatı, anlatıya nedensel olarak bağlanarak bir eş-anlatı oluşturur. Bu bağlamda seyir defterinde takip edilen içsel yolculukla, Crusoe'nun adayı medenileştirdiği dışsal ilerleme arasında bağlantı sağlanır" (Sankey, 1981, s. 85) ifadeleriyle altmetinde Crusoe'nun adada başından geçenlerin kaydını tutma işlevi gören günlüğün anametinde işlev değişimine uğrayarak geçmiş anlatmayı değil, geleceği yönlendirmeyi amaçlayan bir anlatıya dönüştüğü belirtilmektedir. Bu bağlamda Tournier'nin ben öyküsel anlatımıyla yazılan seyir defteri Crusoe'nun içsel yolculuğunu işleyerek ana-anlatıya katkı sağlamaktadır.

Tournier'nin eserini yazmada tercih ettiği yöntem olan el öyküsel anlatım bağlamında, anlatıda Cuma karakterine odaklanılan az da olsa birkaç bölüm bulunmaktadır. Bu konuda Genette: "Bu anlatım tercihi, Tournier'nin bir ya da iki durumda anlatıyı

Cuma'ya yönlendirmesine olanak sağlar, özellikle anlatıda belirleyici bir an olan, sahibi tarafından pipo içerken yakalandığı ve yanan pipoyu barut rezervine fırlattığı bu bağlamda yılların ürünü olan Robison medeniyetini yerle bir ettiği zaman olduğu gibi” (Genette, 1997, s. 369) şeklinde bir belirleme yapar. Anametinde el öyküsel anlatım kullanılmasıyla, Cuma'nın eylemleri çok nadir olarak anlatıya girse de, düşünceleri anlatıda yer almamaktadır. Bu bağlamda anlatı Crusoe üzerinden işlenmekte, Cuma anlatıya katıldıktan sonra ise iki karakter arasındaki mesafe, Crusoe üzerinden anlatım bağlamında sağlanmaktadır.

2.3. Yaşamsal süreçlerdeki farklılıklar

Tournier'nin Crusoe'su gemiden kurtardığı malzemelerle kendisini adadan kurtaracağını düşündüğü ve “Kaçış” adıyla vaftiz ettiği geminin yapımına başlar (Tournier, 2014, s. 23). Adada şu an için onu hayatta tutan tek şey bu geminin yapımıdır. Genette'ye göre: “Geminin kargosunu kullanmasının tek sebebi bir sandal inşa etmek ve adadan ayrılmak içindir” (Genette, 1997, s. 370). Diğer taftandan altmetinde adadan kurtulmak için bir gemi yapma fikri, Crusoe adada üç yılı aşkın bir süre geçirdikten sonra ortaya çıkar. Bununla beraber Defoe'nun Crusoe'su bir gemi yapımına girişmeden önce onu tek başına nasıl suya indirebileceği konusunu düşünür.

Hem altmetin hem de anametinde karakterler gemilerini tamamlamayı başarırlar ancak gemileri suya indirmek mümkün değildir. Anametinde gemisini suya indirmede yaşadığı başarısızlık Crusoe'nun insanlıktan çıkarak vahşi yaşama geçmesine neden olur. Bu konuda Purdy: “Bu şiddetli hayal kırıklığı ve süregelen başka insanlardan yoksunluk durumunu takiben Robinson, hızlı bir şekilde hayvanlığa doğru giden bir yozlaşmaya uğrar, avuntuyu domuzların çamur çukurlarının durgun suları ve zehirli buharları içinde bulur” (Purdy, 1984, s. 223). İçinde bulunduğu durum bir süre sonra onu kendine getiren bir hayal görmesine neden olur. Hayalinde adaya gelen bir İspanyol gemisini ve güvertesinde bir kadın görür, gördüğü kadın ölmüş olan kız kardeşi Lucy'dir (Touriner, 2014, s. 37-39). Watt'a göre: “O an, dönüm noktası olur. Hayallerin aklını bütünüyle ele geçirdiğini fark edince dehşete kapılır ve yavaş yavaş ‘kaderini kendi eline alması gerektiğini’ anlar; yani çalışmak zorundadır ve böylece ‘terk edilemez eşi olan yalnızlıkla evli olduğu zamanı artık hayal kurmadan tüketecektir’” (Watt, 2014, s. 320). O günden sonra, Crusoe ada üzerinde mikro bir medeniyet ve bu bağlamda, hâkimiyet kurmak için çalışmaya başlar.

Altmetinde Crusoe adada düzenini kurduktan bir süre sonra adada yağın şiddetli yağmurların da etkisiyle feci şekilde hastalanıp, yerinden kalkamayacak duruma geldiği günlerden birinde bir düş görür (Defoe, 2016, s. 95). Bu deneyim sayesinde yaptığı çıkarımlar Crusoe'yu geminin enkazında bulduğu İncil'i okumaya yönlendirir. Her iki eserde yer alan düşler adaların düzenlerine etki etmektedir. Altmetinde Crusoe gördüğü rüya sonrası adadaki yaşantısını Hristiyan öğretilerine göre düzenlerken diğer taraftan

anametinde Crusoe gördüğü düş sonrasında adada yaşamak için bir düzen kurmaya karar verir. Düşlerin yaşattığı korku ve dehşet duygusunun karakterleri harekete geçirmesi, yaşadıkları deneyimde önemli bir ortak noktadır. Genette bu konuda: “(...) onu uygar bir düzen kurmaya yönelten şey burada gereksiz ve tamamen tedavi edici öz-disiplin (‘çöküşe uğramamak için kendi üzerine uyguladığı yasalar ve kurallar dizisi’) olarak sunulur, Tanrı tarafından kurtarılmış ve İncil okumalarının rehberlik ettiği bir varlığın normal davranışları olarak değil” (Genette, 1997, s. 370) der. Altmetinden anametine, ortaya çıkan anametinsellik ilişkisi adadaki düzenlerin kurulması ve sürdürülmesindeki değişim sürecinde, anametnin benöyküsel dönüşüm bağlamında altmetinden ayrılmasıyla kendini göstermektedir.

2.4. Üretim/tüketim süreçlerinin değişimi

Tournier'nin Crusoe'sunun adayı medenileştirmeye başladığı noktada anametnin altmetinle büyük bir yakınlık içine girer. Bu konuda Petit: “Gemi kazası ve Robinson'un umutsuzluğa düşmesiyle çamurda yaşamasının ardından, romanın ilk yarısı Robinson Crusoe [eserinin] olay örgüsünü oldukça yakından takip etmektedir” (Petit, 1991, s. 3). Bu süreçte anametindeki Crusoe adayı kendi yapısına uygun olarak yaşanılır kılmak için çalışmaya başlar.

Adaların uzun süre yaşanabilir olması açısından toprağın ekilmesi iki Crusoe içinde hayati önem taşıyan bir unsurdur. Gemilerden kurtardıkları tahıllar, ada topraklarının tarım için kullanılmasına olanak sağlar. İki karakter için de diktikleri buğdaylar ve onlardan yapılacak ekmekler büyük önem taşımaktadır. Altmetin Crusoe'nun ekmek yapma aşamalarına ayrıntılı olarak değinir. Toprağı ekme sürecinde tüm zorlukların üstesinden gelip, ilk ürün alındıktan sonra Crusoe üretimini yeterli miktara getirinceye kadar ekmek yapmamaya karar verir (Defoe, 2016, s. 130). Altmetinde Crusoe bu bağlamda, ürettiğini tüketmek için üretimin yeterli bir miktara ulaşmasını beklemeyi seçer.

Anametnin bağlamında gemiden kurtarılan tahıl oldukça büyük bir ölçektektir. Ancak bu tahılların büyük bir çoğunluğu haşere ve deniz suyunun verdiği hasarla kullanılmaz hale gelmiştir. Crusoe, ekmeğin ana maddesi olan buğdayı ekilerek kullanmak dışında tüketmeyi kendine yasaklar. Crusoe ilk hasadını gerçekleştirip ekmek yapmak için tüm hazırlıklarını yaptıktan sonra ani bir kararla ilk hasattan hiçbir ürün tüketmemeye karar verir. Onun için; “Her türlü üretim bir yaratmadır ve dolayısıyla iyidir. Her türlü tüketim bir yıkımdır ve dolayısıyla kötüdür” (Tournier, 2014, s. 54). Panek'e göre: “Crusoe'nun kendini maruz bıraktığı eziyet, Defoe'nun karakteri tarafından uygulanan tarımsal üretim ölçeğini aşırıya kaçan bir derecede aşmaktadır” (Panek, 2010, s. 111). Crusoe bu bağlamda en az miktarla yetinerek adayı istediği düzene sokmak için çalışmaya devam eder. Bunun yanında ikinci hasattan sonra ekmeğini yapmaya başlar.

Altmetinde ise, üretim süreci tüketecek kadar üretmek üzerine kurulur. İki eserin üre-

tim/tüketim ilişkisine yaklaşımı Panek'e göre: "(...) [Tournier'nin Crusoe'su] Defoe'nin Crusoe'su tarafından üstlenilen üretimi kurnazca yeniden tasarlar; abartılı hale getirir ve böylece modernitenin böyle bir üretime atfedeceği olumlu yönleri tersine çevirmeyi başarır. Sonuçta, Crusoe'nun fazla ve/ya da aşırı üretimi, ihtiyacın çok üstünde tüketimi olanaklı kılar, bu postmodern olanı tanımlayan son zamanların kapitalist tutumunu belirtmenin bir yoludur" (Panek, 2010, s. 112) ifadeleriyle, altmetinde işlenen ihtiyacı karşılamaya yönelik üretim/tüketim sistemi yerine, anametinde postmodern yaşam tarzının, her zaman gereğinden daha fazla alma/türetmeye dayalı ekonomik sistemin uygulanması bağlamında, üretim/tüketim sistemine dair, altmetinden anametne eleştirel yapıda dönüşüm uygulandığı belirtilmektedir.

2.5. Adadaki hayvanlar, kumsaldaki ayak izleri, adaya gelen yamyam/yerliler

Tournier'nin Crusoe'su adasını kendi standartlarında medenileştirirken, adadan ayrılmak için yapılan gemi inşası sırasında, Crusoe'nun gemi kazasından kurtulduğunu öğrendiği Virginie'nin köpeği Tenn, yeniden Crusoe'nun karşısına çıkar (Tournier, 2014, s. 56). İlk seferki karşılaşmada, Tenn Crusoe'dan kaçmaz ve onunla yaşamaya başlar. Crusoe, Tenn yanında yaşamaya başladıktan sonra kendine bir ev inşa etmenin zamanı geldiğine karar verir (Tournier, 2014, s. 57). "Artık arkadaş olarak hayvanların en evciline sahip olduğuna göre bir ev inşa etmek zorundaydı" (Tournier, 2014, s. 57). Anametnin bağlamında, Tenn evcilleştirilmiş bir köpek olarak adadaki yaşamda önemli bir role sahiptir.

Altmetinde yer alan evcil ya da evcilleştirilmiş hayvanların daha fazla çeşitlilik göstermesine rağmen, eserin işleyişine önemli bir etkileri bulunmamaktadır. Defoe eserinde, kedilerin çok sayıda üreyerek bir sorun haline gelmesi durumunu işleyerek, kitabına ilham veren Selkirk'in kendi ıssız adasında yığınla bulunan ve evcilleştirdiği kedilere göndermede bulunmaktadır. Selkirk'in kaldığı adadaki hayvanlarla özellikle kedilerle olan ilişkisi onu kurtaran ekipteki kaptanlardan Rogers'a göre: "Oğlakları da evcilleştirdi ve kendini arada sırada oyalamak için oğlaklar ve kedilerle şarkı söyleyip dans etti: böylece, şu anda otuz yaşında olmasına rağmen, Tanrının koruması ve gençliğinin verdiği dinçlikle, yalnızlığımın tüm sıkıntılarının üstesinden oldukça da çok kolay bir şekilde gelmeyi başardı" (Rogers, 1928, s. 94) ifadeleriyle aktarılmaktadır.

Defoe'nun Crusoe'su adada yarattığı düzende on beşinci yılını geçirirken hayatında yeni bir sayfa açtığını belirttiği bir olay yaşar: "Bu olay, bir gün öğle üzeri sandalıma doğru giderken kumun üstünde oldukça açık seçik biçimde görülebilen çıplak bir ayağın bıraktığı ize rastlayıp müthiş şaşırma ile gerçekleşti" (Defoe, 2016, s. 169). Crusoe on beş yılı aşkıncı yaşadığı adada yalnız olmadığı düşünerek dehşete kapılır. Abse'e göre: "Crusoe'nun kumda bir insan ayak izi keşfetmesi hemen yenileceğine dair korkularını uyandırır; ancak etrafında-ona saldırmak için gizlenmiş yamyamlar yoktur" (Abse, 2006, s. 52). Bir süre sonra, izin kendine ait olabileceğini düşünen Crusoe cesaretini toplayarak

izi kontrol etmeye gider ancak iz ona ait değildir. Bu andan sonra tüm zamanını yaşadığı bölgeyi mümkün olduğunca daha güvenli hale getirmeye adar. İki yıl sonra adaya çıkanların yamyam olduğunu belirten bir keşifte bulunur. Bu keşif sonrası çok nadir dışarı çıktığı bir mağarada yaşamaya başlar.

Altmetinde olduğu gibi anametinde de Crusoe bir ayak izi keşfeder. “Farklı büyüklükteki iki kısılcını, bir kabadayının, kısa ve uzun iki kılıcını uzatması gibi, ona doğru uzatmış bir yengeçle eğlenmekteydi ki çıplak bir ayak izi fark edince yıldırım çarpmışa döndü” (Tournier, 2014, s. 51). Ancak Crusoe ilk şaşkınlık sonrası izin kendine ait olup olmadığını kontrol eder. “Sağ ayağındaki saboyu çıkartarak çıplak ayağını, yarı yarıya deniz suyuyla dolmuş olan oyuğa yerleştirdi. Evet, tastamam uyuyordu” (Tournier, 2014, s. 51). Bu bağlamda anametinin, altmetinde büyük öneme sahip bu olayı değişime uğratmıştır. Ayak izinin başkasına ait olması ve Crusoe’nun adadaki hâkimiyetine karşı bir tehdit oluşturması durumu anametinin tarafından tersine çevrilerek adaya olan hâkimiyet pekiştirilmiştir.

Altmetinde Crusoe’nun adadaki on beşinci yılında ayak izlerini gördüğü yamyamları şahsen görmesi adada geçirdiği yirmi üçüncü yıla denk gelmektedir. Crusoe yamyamlara saldırmaz; onlar da adadan ayrılırlar; ancak Crusoe uzun süre onları bir daha görürse hepsini öldürme güdüsüne karşı mücadele eder. Crusoe bir yıl sonra düşünde bir vahşinin yenilmekten kurtulduğunu, kendisine sığındığını görür ve bunu bir işaret olarak algılar. Vahşilerden en az birini yakalamaya karar verir (Defoe, 2016, s. 215).

Anametinde ise Crusoe çamurdan kurtulduktan sonra tutmaya başladığı takvimin bininci gününde, adaya dair kural ve ceza yasaları belirlerken selamet koyu diye adlandırdığı bölgeden dumanlar geldiğini fark eder (Tournier, 2016, s. 64-65). Bu olay Crusoe’ya, geliş zamanları değişken olmakla beraber, adasının yerliler tarafından ziyaret edildiğini gösterir. Bu durum, Crusoe’nun adadaki yaşam alanındaki önlemlerini artırmasına neden olur. Bu deneyim, Crusoe’yu altmetinde olduğu gibi derinden etkilemez. Bu bağlamda, onlardan birini yakalama fikri ortaya çıkmaz.

2.6. Adaların sahiplenilmesi süreçleri

Anametindeki Crusoe çamurdan kurtulduktan sonra kendi hesabına göre adada geçirdiğini belirlediği, adaya gelen vahşilerin de fark edildiği, takviminin bininci gününde, ada için bir anayasa ve ceza yasası oluşturur (Tournier, 2014, s. 61-67). Crusoe’nun tek başına olduğu adada kendisine koyduğu kural ve ceza sistemi bir daha insanlıktan çıkıp vahşiliğe yani çamura yenilmemek içindir. Purdy’e göre: “Böylece, insanlığın geçirdiği aşamalar olan avcılık-toplayıcılıktan çiftçiliğe ve hayvancılığa geçerken, onun gelişim aşamalarında Speranza’ya dayatmaya çalıştığı yasalar, toplum yasalarının maddi kaygılarından çok sembolik taleplerini belirtmektedir” (Purdy, 1984, s. 227). Anametinde Crusoe’nun kendini vahşileşmekten korumak diğer taraftan adanın tek hâkimi olduğunu

ilan etmek için oluşturduğu bu yazılı kurallar altmetinde yer almamaktadır.

Defoe'nun Crusoe'su da kendini adanın tek hâkimi olarak görmektedir. Crusoe'nun ada üzerindeki hâkimiyetle ilgili Ellis: "Her şeyden önce, Crusoe'nun adayı incelemesi ve düzenlemesi politiktir, bu durum daha sonra tüm ada üzerinde hâkimiyetini beyan ettiğinde pekişir: 'Bütün arazinin efendisiydim, canım isterse mülkiyetimde bulunan bütün toprakların kralı ya da imparatoru ilan edebilirdim kendimi; hasmım, rakibim yoktu'" (Ellis, 1996, s. 49). Bu bağlamda yamyamlardan birini ele geçirmeye karar vermesi, ada üzerindeki hâkimiyetinin sona ermesini önlemek içindir.

Altmetinde kadınlara ya da cinselliğe anlatıya yer verilmemiştir. Crusoe adadan kurtulduktan sonra kısaca evlendiğini ve üç çocuğu olduğunu belirtmektedir (Defoe, 2016, s. 327). Buna karşın, anametinde Crusoe'nun adaya düşmeden önce evli ve iki çocuğu olduğu, eserin açılış bölümünde kaptan Van Deysse tarafından aktarılır (Tournier, 2014, s. 6). Anametinde Crusoe'nun yönettiği adaya farklı bir açıdan bakmaya başlaması adada zamanın geçişini simgeleyen su saatinin bir gün durmasıyla gerçekleşir (Bkz. Tournier, 2014, s. 79-81). Tournier'nin Crusoe'su, ada hakkında, yönetilen ve arzulanın ada olarak birbiriyle çelişen iki görüş geliştirir. Crusoe bir süre sonra, adadaki pembe belen bölgesini keşfeder ve bu bölgeyle kurduğu cinsel ilişki sonucunda bölgede belli renkte, Crusoe tarafından kızları olarak adlandırılan lüffanların çıkmasına neden olur (Tournier, 2014, s. 115).

2.7. "Cuma"

Altmetinde Crusoe, adaya yeniden gelen vahşilerden birini ele geçirme isteğini adadaki yirmi dördüncü yılında gerçekleştirir (Defoe, 2016, s. 215). Genette'ye göre: "(...) Defoe'nun eserinde, Robinson bir yoldaş sahibi olmak için vahşiyi kurtarır (...)" (Genette, 1997, s. 371). Crusoe, Cuma adını verdiği kölesini yamyamlık tabiatından vazgeçirir ve ikili arasında Crusoe'nun Cuma'ya uyguladığı eğitim sonrasında sarsılmaz bir efendi-köle ilişkisi kurulur.

Anametinde daha önce ayın için adaya çıkan yerliler adaya tekrar gelir. Kurban için seçilen yerli kaçır ve Crusoe, Tenn'in silahına müdahalesi sonucunda kaçığın peşine düşen yerlilerden birini vurur. Diğer takipçi yerli ise silahın sesiyle kaçır. Ölümden kurtulan yerli, Crusoe tarafından yerleşim bölgesine götürülür (Tournier, 2014, s. 120-121) Bu konuda Genette: "Tournier'nin eserinde yaşanan olay tamamen kaza ürünüdür ve Robinson'un isteği dışındadır. Robinson, Cuma olmadan da oldukça iyi idare edebilirdi." (Genette, 1997, s. 371) şeklinde görüş belirtir. Crusoe Cuma'ya adadaki her türü işi yaptırır. Ancak Cuma altmetindeki Cuma'nın tersine içine girdiği düzene uyum sağlayamaz. Anametinde Crusoe, Cuma'yı gün geçtikte medeniyetine bir tehdit olarak görmeye başlar. Brantly'e göre; "Cuma'nın neşeli varlığı, Crusoe'nun özenle inşa ettiği aydınlanma uygarlığının içi boş yapılarının eleştirisi haline gelir" (Brantly, 2009, s.

130). Bu bağlamda, anametinde Crusoe'nun adada oluşturduğu sisteme zorunlu bir dâhil oluş gerçekleştiren Cuma, artık Crusoe tarafından açık bir şekilde düzene tehdit olarak görülmektedir.

2.8. Düzen değişimi: Transvalorisation (Değerseldönüşüm)

Anametinde, yönetilen adada işlerin durması ve Crusoe'nun arzulanan ada yani pembe belene gittiği zamanlar, Cuma tarafından da tatil olarak algılanmaya başlanmıştır. Anlatıda Crusoe'nun oluşturduğu pirinç tarlasının, çamura karşı zafer olduğu belirtilmektedir. Cuma bu tarlayı bozarak yönetilen adanın en önemli temellerinden birini yıkar. Daha sonra Cuma, Crusoe gibi, pembe belenle ilişki yaşayıp Crusoe'nun kızlarından farklı renkte lüffanların yetişmesine neden olarak, öncelikle arzulanan adanın yıkılmasına neden olur. Bu durum karşısında Crusoe Cuma'yı öldüresiye döver. Bu olay sonrasında, Crusoe'nun cinselliğe bakışı kökten bir değişime uğrar ve fiziksel cinselliği sona erer.

Anametindeki düzenin değişme aşamaları altmetin bağlamında farklı bir açıdan gerçekleşir. Altmetinde, Crusoe ve Cuma'nın arasındaki efendi-köle ilişkisi anlatıda değişmeyen bir durumdur. Crusoe adanın yakınlarına gelen ancak içinde kimsenin olmadığı İspanyol gemisinden kurtulan on yedi denizcinin Cuma'nın adasında olduğunu Cuma'dan öğrenir ve onları kendi adasına getirme isteği ortaya çıkar. Bunun için Cuma'yla bir tekne yaparlar. Bu süreçte adaya tekrar yamyamlar gelir ve yanlarında İspanyol denizcilerden biri vardır. Crusoe ve Cuma denizciyi kurtarır. Bunun yanında yamyamların kanolarından birinde bir yerli esir daha bulurlar ve bu esir Cuma'nın babasıdır. İspanyol denizci Cuma ve babasının adasında bulunan denizcilerin, Crusoe'nun adasına geldiğinde onun yaptığı gibi ona itaat edeceklerine dair garanti verir (Defoe, 2016, s. 265). Crusoe, İspanyol denizciyle ve Cuma'nın babasıyla, denizcilerin bulunduğu adaya gidip onları getirmesi konusunda anlaşır (Defoe, 2016, s. 265). Ancak Crusoe'nun adada uyguladığı tüketime dayalı üretme prensibi, adaya gelecek olan denizciler için yetersizdir; bu nedenle, İspanyol denizci ve Cuma'nın babasının adaya gidişi ertelenir ve üretimde artış gerçekleştirilir.

Anametinde Cuma, Crusoe'yla sadık dostu Tenn'in arasındaki bağları incelterek yönetilen adanın başka bir temelini daha sarsar. Yönetilen ada ve Crusoe'nun tüm medeniyetin yıkımı ise adadaki 40 ton barutun Crusoe'dan gizli pipo içen Cuma tarafından ateşlenmesiyle gerçekleşir. Altmetinde yer almayan ve adadaki yaşamı tamamen değiştiren patlamayla ilgili Platten şu yorumu yapar: “Eserde Cuma'nın mağaradaki patlamayı faklında olmadan tetiklediği ve anlatının Defoe'nun eserinden temelden ayrıldığı noktaya doğru atılıyor. Bu noktadan sonra Robinson tam anlamıyla eski medeniyetle bağlarının koparır ve Cuma'nın dünyasına ortak olmaya çalışır” (Platten, 1999, s. 43).

Anametinde barutun patlamasıyla Crusoe'nun ada üzerinde meydana getirdiği medeniyet son bulur. Cuma yönetilen adayı da kazara olsa da yıkılmış olur. Bu patlama ne-

ticesinde Crusoe'yu medeniyete bağlayan tek canlı olan Tenn de ölür (Eser: ref). İki karakter arasındaki altmetinde olmayan bu değer değişimi Genette tarafından metinlerarası ilişkiler bağlamından “değerseldönüşüm” (fr. Transvalorisation) olarak adlandırılmaktadır. Aktulum, değerseldönüşüm kavramını şu ifadelerle tanımlamaktadır: “(...) açık ya da kapalı bir biçimde bir eylem ya da eylemler bütününe bağlanmış olan (örneğin, bir roman kişisini belirleyen eylemler, tutumlar, duygular, nitelemeler dizisinin yıkılması) değerler ya da değerler dizgesinin bütünüyle yıkılıp yerine başkası(ları)nın getirilmesidir.” (Aktulum, 2011, s. 423).

Adada yaşanan patlama ve düzenin yıkılışı özellikle Crusoe üzerinde eserin başından beri izlediği değerlerin değişmesiyle altmetinle anametnin arasında Crusoe açısından değerseldönüşüm meydana getirmiştir. Bu bağlamda, Crusoe'da karakter olarak değersizleştirme yapılarak, Crusoe Cuma seviyesine indirilir, Cuma'nın değersel yapısında değişiklik gerçekleşmez. Anametinde yönetilen adanın yok oluşu Crusoe'nun dinsel etkinliğini sağladığı Kitab-ı Mukaddes'i, yazılan anayasa ve ceza yasasını, en önemlisi seyir defterini de kapsamaktadır.

Crusoe, Cuma'nın da ona bir şeyler öğretebileceğinin farkına varmıştır. Bu süreçte Cuma'nın faaliyetleri anlatıda öne çıkmaktadır. Cuma vahşiliğe dönmüş keçileri yakalayarak yaptığı kolyeleri boyunlarına geçirir. Ancak karşısına Andoar diye isimlendirdiği güçlü ve yaşlı bir teke çıktığında ağır yaralanır. Hızlı bir iyileşme süreci sonrası, Andoar'la uçurum dibinde biten bir mücadeleden galip çıkar (Bkz. Tournier, 2014, s. 164-170). Ölen hayvanı onurlandırmak ister. Bu konuda Milne: “Cuma'nın ölü teke Andoar'ın derisinden, kafatası ve bağırsaklarından araçlar yaptığı bölüm, Cuma'nın Crusoe'nun iletişimsel dağarcığı için oluşturduğu bir dönüşünü ifade eder, bu bağlamda Robinson'un farkına varacağı üzere, eski Crusoe'yla bağdaşan Andoar, [Crusoe gibi] Cuma tarafından yüceltilmiştir. Rüzgârın değişimini anında yansıtan Andoar'ın derisinin uçurtmaya dönüşmüş hali, tekenin kafatası ve bağırsaklarında yapılmış olan rüzgâr arpaına eklendiğinde müziğini daha üstün bir hale getirir” (Milne, 1996, s. 172) şeklinde görüş bildirir. Burada yaşlı teke Andoar kendi bağlamında otoritenin en önemli göstergesidir, bu durum Cuma tarafından avladığında değişir ve Andoar organları kullanılarak farklı bir işlev kazanma bağlamında yüceltilir.

Cuma'nın Crusoe'yu yönlendirdiği genelde sözsüz ifade onun yeryüzüyle olan ilişkilerini iyice zayıflatarak, sonunda onu güneşe tapacak hale getirir. Bu sürecin sonunda Crusoe seyir defterini yeniden bulur ancak bu sefer mürekkep ve tüy Cuma tarafından sağlanır. “Şimdi,” dedi kısaca, ‘Albatros akbabadan, mavi de kırmızıdan iyidir’ (Tournier, 2014, s. 182). Seyir defterinin yeniden yazımıyla ilgili Sankey: “Robinson'un seyir defterini yazması bir süre sonra Cuma'nın eski düzeni yıkması bağlamında ulaştığı yeni evrenin bir kutlaması haline gelir” (Sankey, 1981, s. 86) der. Diğer taraftan, bu süreçte artık Cuma, Platten'e göre: “O artık Robinson'un düşünce evrimini ve Robinson ile ada arasındaki ilişkilerin değişmekte olan evresinin ileticisi bir dizi silüetten, Robinson'un

alter-ego [ikinci kişiliği] olmaktan başka bir şey değildir” (Platten, 1999, s. 45).

Eserde yazılan son seyir defteri girdilerinde, Crusoe için adadaki patlamadan sonra zamanın geçmediği yani bir Araf durumu yaşandığı belirtilmektedir, Crusoe kendini Cuma’yla beraber sonsuzlukta gerçek dünyanın dışında görmektedir. Purdy, bu konuyu eserin isimlendirilmesiyle bağdaştırarak: “Öyleyse bu, kitabın başlığındaki Araf’ın anlamı, Robinson’un Cuma’nın rehberliğinde girdiği sonsuzluk anı, anın sürekliliğinden yapılan fedakârlıktır (...)” (Purdy, 1984, s. 234) ifadelerini dile getirir. Tüm bu etkiler bağlamında, anametindeki adada gerçekleşen patlama eseri hem Crusoe’nun değer değişimi hem de düzen değişimi açısından, altmetinde oldukça farklı bir anlatı ortaya çıkmaktadır.

2.9. Medeniyete dönüş karşısında vahşi yaşamın kabulü

Altmetinde Crusoe ve Cuma, İspanyol denizci ve Cuma’nın babasının, on yedi İspanyol denizciyle adaya geri dönmesini beklemektedir. Geminin yola çıkışından kısa bir süre sonra bir İngiliz gemisi beklenmedik bir şekilde ada yakınlarına demirler. Gemide isyan çıktığını tutsak olarak adaya getirilen kaptandan öğrenen Crusoe, kaptan ve adamlarına gemiyi yeniden ele geçirmede yardım eder (Bkz. Defoe, 2016, s.274-293). Bu süreç sonunda Crusoe, gemi kayıtlarına göre 28 yıl, 2 ay ve 19 gün kaldığını öğrendiği adasından ayrılarak İngiltere’ye dönmeyi başarır.

Anametinde ada ve Crusoe bağlamında yaşanan önemli değişim ve dönüşümlerden bir süre sonra adaya İngiliz bandıralı Whitebird adındaki bir gemi gelir. Crusoe adaya gelen denizcilere her şeyden önce tarihi sorar ve adada kalış süresinin yirmi 28 yıl, 2 ay ve 19 gün olduğunu anlar (Tournier, 2014, s. 196). Crusoe denizcilerin eylemlerini yadırgar. Crusoe’nun denizcilerle ilgili görüşlerini Platten şöyle aktarır: “Crusoe’nun mürettebatla ilgili algısı, okuyucunun artık anlatıcından beklediği gibi kavramsal terimlerle, doğal olmayan bir tutumla aktarılır” (Platten, 1999, s. 76). Crusoe neredeyse tamamen soyutlandığı medeniyetin diğer bir açıdan Cuma’yla bulunduğu sonsuzluk anından, devam eden zamanın içine çekilmekten giderek daha fazla rahatsızlık duyar. Bu konuda Sankey: “Geçmiş etrafını sarar, kaçmaya çabaladığı medeniyet-tarih-kültürün kurbanı olur. Kültürün esiri olan doğa patlamadan sonra kendini yeniden canlandırır ancak buna karşılık olarak Whitebird’te sergilenen aşağılayıcı kültür bu canlılığı silip süpürür” (Sankey, 1981, s. 87) ifadeleriyle, adaya gelen geminin hem Crusoe’yu, bağlarını neredeyse tamamen koparttığı medeniyete geri döndürmeye çalıştığını hem de kültürün karşısında galip gelen doğanın yeniden aşağılandığını belirtmektedir.

Crusoe medeniyete dönmemeye karar verir. Ona göre, ada dışında geçen 28 yılı aşkın sürenin hiçbir anlamı yoktur. Crusoe sonsuzluk anında yaşamaya devam etmek ister ancak adada kalma kararını Cuma’ya danışmadan almıştır. Buna karşın Crusoe ertesi sabah Whitebird adadan ayrıldığında Cuma’nın onlarla beraber gitmiş olduğunu çok geçmeden fark eder (Tournier, 2014, s. 210). Bu konuda Genette: “Cuma’nın akıbeti

şüphesiz kitabı altmetninden kökünden ayıran en önemli noktadır. Robinson'un hayatını vahşi yaşama dönüştürdükten sonra Cuma, İngiliz gemisiyle gider halbuki Robinson, yeni inancında bir acemi olmasına rağmen, inancına daha sadık olduğu için adada kalmayı tercih eder. Ancak kendisinin kalmayı, Cuma'nın gitmeyi seçtiğini bilmeden seçim yapar ve eğer bunu bilseydi tercihi ne olurdu kimse bilemez" (Genette, 1997, s. 372) ifadeleriyle Crusoe'nun adayla kurduğu bağlantının çok daha kuvvetli olduğunu dile getirir. Kesin olan şey Brantly'in Cloonan'dan aktardığı göre: "(...) Cuma'nın köle olarak satılacağı Tournier tarafından açıkça ifade edilir." (Brantly, 2009, s. 131). Bu bağlamda Crusoe'nun en büyük korkusu olan yalnızlık onu yeniden bulur. Sonsuzluğa ancak ölecek yeniden kavuşabileceği düşünür çünkü reddettiği tüm geçmiş bir anda onu yeniden bulmuştur. Crusoe'nun, kendisiyle ada arasında bağlayıcı görevi gören Cuma'nın yokluğunda yeniden sonsuzluk anına ulaşmasının yolunun kendini öldürmekten geçtiği belirtilmektedir.

Crusoe, ölümünün patlamanın yaşandığı mağara olan adanın kalbinde gerçekleşmesinin en doğru şey olacağına karar verir. Adanın kalbinin bulunduğu ve patlamanın yaşandığı mağaranın girişini temizlediğinde bir sürprizle karşılaşır Whitebird'in miçosu karşısındadır (Tournier, 2014, s. 212). Crusoe'nun yalnızlığı sandığından kısa sürer ve artık sonsuzluğa yeniden ulaşması için ölmesi gerekmez. Bu konuda Wilson: "Geminin gelişiyse yok olan sonsuzluk ve onun adada demirlenmiş olan geçmişine ait zaman sekansı çocuk yoldaşıyla yeniden ortaya çıkar" (Wilson, 1996, s. 204) ifadeleriyle, Crusoe'nun adadaki sonsuzluk anının Miço'nun gelişiyse yeniden ortaya çıkmaya başladığı belirtilmektedir. Crusoe'nun Whitebird adlı bir geminin adaya hiç gelmemiş olduğunu hatta belki de bundan sonra Cuma'nın dahi hiç olmadığını varsayarak sonsuzluğuna geri dönüşü belirtilmektedir. Bu çerçevede, Cuma'nın yerini alan Perşembe ve isimlendirmenin geri dönmesiyle, yeni bir efendi-köle ilişkisinin kurulması, Crusoe'nun güneşe tapmaya devam etmesi ve Araf'a yeniden ulaşma süreciyle anametnin son bulur.

Sonuç

Daniel Defoe'nun "Robinson Crusoe" ile Michel Tournier'nin "Cuma ya da Pasifik Arafi" eserleri arasındaki metinlerarası ilişkilerin karşılaştırmalı olarak araştırıldığı bu çalışmanın sonucunda eserler arasında Gérard Genette'nin metinselaşkınlık ilişki türlerinden anametinsellik ilişkisinin kurulduğu belirlenmiştir.

Eserlerde başlangıç konumunda, aynı isimli ana karakter Robinson Crusoe'nun, farklı zaman ve uzamda ıssız bir adaya düşmesiyle, altmetinden anametne, Genette'nin "Transdiégétisation" (Öyküsel dönüşüm) türünde değişim uygulandığı belirlenmiştir.

Tournier'nin daha önce yazılmış olan bir eseri, temaya kendi özgün yaklaşımını eklemesiyle yeniden yazarak, altmetinle anametnin arasında benöyküsel dönüşüm biçimini uyguladığı belirlenmiştir. Eserin altmetninde, ben öyküsel anlatım kullanılarak yaratı-

lan karakter, adada yaşadığı olayları kendi gözünden okuyucuya sunmuştur. Bunun yanında, eserde yazılan günlük adada yaşanan olayların bir tekrarı bağlamında anlatıya sokulmuştur. Buna karşın, anametinde eser el öyküsel anlatım kullanılarak yazılmıştır. Bu durum, okuyucuya ada üzerinde yaşayanları daha açık bir yapıda gösterme imkânı sağlamanın yanında, Crusoe'nun düşüncelerinin de yansıtılmasına imkân sağlamıştır. Bu bağlamda, iki eser arasındaki anametinselliğe göre, “Transvocalisation” (Söylemde-ğişimi) bağlamında birinci tekil şahıstan üçüncü tekil şahsa dönüşmüş olan seslendirme uygulandığı belirlenmiştir. Ayrıca, anametinde, altmetindeki günlüğün yerine geçen seyir defteri ben öyküsel anlatım kullanarak yazılmıştır. Anametinde anlatıya sokulan seyir defteri, Crusoe'nun düşüncelerinin yazıya geçirilmesinde, Crusoe'nun içsel yolculuğunu anlatıya dâhil ederek adada yaşananlarla Crusoe'nun iç dünyası arasında bir bağlantı oluşmasını sağlamıştır. Buna ek olarak, anametindeki el öyküsel anlatımın kullanımıyla ilgili olarak, belli zamanlarda anlatımın, adaya gelmiş olan Cuma'ya odaklanması sağlanmıştır.

Anlatılar arasında yaşanan değişim ve dönüşümler anametnin altmetne uyguladığı benöyküsel dönüşüm bağlamında gerçekleşir. Çamurdan kurtuluş sonrasında, anametinde anlatı yönetilen ve arzulanan ada olarak iki farklı ada yapısını meydana çıkarır. Bunun yanında, altmetinde, uygulanan tarım faaliyetleri tüketilebilecek kadar üretme üzerine kurulur. Anametinde bu yapı aşırı üretim karşısında en az tüketim prensibine çevrilmiştir. Altmetinde bunun ayak izinin anlamı ve önemi anametinde oldukça azalmıştır. Bir yoldaş edinme isteği altmetinde arzulanan bir durumken, anametinde kurulu düzene bir tehdit haline gelir. Altmetinde Cuma Crusoe'nun oldukça medeni davrandığı ideal bir köle olarak anlatıma sokulur. Anametnin bu durumu acımasız şiddet kullanan bir Crusoe ve ada üzerinde uyum sağlayamadığı düzeni dolaylı yoldan yıkan bir Cuma'ya çevirir. Anametinde adada yaşanan patlama sonrası Crusoe'ya, anametinsellik bağlamında, transvalorisation (değerseldönüşüm) uygulandığı belirlenmiştir. Crusoe'ya kitabın başından beri yüklenen değerler değişime uğrar. Altmetinde Crusoe'nun, anlatımın başından sonuna kadar değişmez bir yapıda aktarılmasına karşın, anametnin Crusoe'yu bu olay sonrasında Cuma'yla aynı seviyeye getirir.

Altmetinde, adada yaşadığı olaylar sonrasında Crusoe medeniyete dönmeyi başarır. Buna karşın anametinde, geçirdiği değişim sonrasında Crusoe adada zamansızlık içinde yaşamaya başlar ve medeniyete dönmeyi reddeder. Cuma ise yeniden köle olma pahasına adadan ayrılmayı seçer. Altmetinde Crusoe'nun adadan ayrıldığı günden adaya ilk düştüğü zamana kadar geçen süreyle, anametinde Cuma'nın adadan ayrıldığı geminin geldiği gün itibariyle, Crusoe'nun adada geçirmiş olduğu süre aynıdır; yirmi sekiz yıl, iki ay, on dokuz gün.

Anametnin abartı yoluyla altmetni eleştirmektedir. Anametinde, Cuma'ya uygulanan ırkçılık ve şiddet içeren davranışlar, altmetinde Crusoe ve Cuma arasında kurulan sarsılmaz efendi-sadık köle ilişkisi yoluyla, abartının ön plana çıktığının bir eleştirisidir. Alt-

metinde anlatı, düşülen ıssız adada Crusoe'nun gerçek medeniyetin küçük bir kopyasını kurması üzerinden sunulur. Anlatıya sonradan katılan Cuma'nın ise ideal bir köle olarak yetiştirilmesi söz konusudur. Ancak anametın bu durumları tersine çevirir ve adada kurulan medeniyet gerçeğe dair bir sistem eleştirisi sunar. Crusoe'nun adada gerçekleştirdiği neredeyse tüm faaliyetler aşırılık içermektedir. Kendi üzerine yasa dahi koyması bunun en açık örneklerinden biridir. Dahası, anametindeki anlatıda Crusoe'nun Cuma'ya uygulamaya çalıştığı, kendi tabiriyle evcilleştirme, başarısız olur. Anlatıda Cuma Crusoe'ya değişim yaşatır.

Sonuç olarak, Michel Tournier'nin "Cuma ya da Pasifik Arafı" eserinin, altmetin olan Daniel Defoe'nun "Robinson Crusoe" eserinin, zamansal, uzamsal, anlatsal ve değersel bağlamlarda değişim ve dönüşümlere uğratılmış bir yeniden yazımı olduğu belirlenmiştir.

Kaynaklar

- Abse, L. (2006) *The bi-sexuality of Daniel Defoe-a psychoanalytic survey of the man and his works*. London: Karnac.
- Aktulum, K. (2014) *Metinlerarası ilişkiler*. Ankara: Kanguru.
- Aktulum, K. (2011) *Metinlerarasılık/göstergelerarasılık*. Ankara: Kanguru.
- Brantly, S. C. (2009) Engaging the enlightenment: Tournier's Friday, Delblanc's Speranza, And Unsworth's Sacred Hunger, *Comparative literature*. Spring, Volume 61, Number 2, ss.128-141.
- Defoe, D. (2016) *Robinson Crusoe*. 5. Basım, Çeviren: Fadime Kâhya, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Dumitrescu, A. (2009) Robinsoniads as stories of technology and transformation. *Phantasma*, Volume 17, ss.294-314.
- Ellis, M. (1996) Crusoe, cannibalism and empire, Lieve Spaas and Brian Stimpson (ed.), *Robinson Crusoe: Myths and metamorphoses*, New York: St. Martin's, ss.45-61.
- Genette, G. (1997) *Palimpsests literature in the second degree*. Translated by Channa Newman & Claude Doubinsky, London: University of Nebraska.
- Göktürk, A. (1982) *Ada*, İstanbul: Adam.
- Kıran, A. ve Kıran, Z. (2011) *Yazınsal okuma süreçleri*. 4. Basım, Ankara: Seçkin.
- Milne, L. (1996) Myth as microscope: Michel Tournier's Vendredi ou les Limbes du Pacifique, Lieve Spaas and Brian Stimpson (ed.), *Robinson Crusoe: Myths and metamorphoses*. New York: St. Martin's, ss.167-181.
- Panek, M. B. (2010) *The postmodern treatment of myth in the writings of Michel Tournier*. The Catholic University of America, The Department of Modern Languages and Literatures. (Basilımamış Doktora Tezi), Washington, D.C.
- Petit, S. (1991) *Michel Tournier's metaphysical fictions*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Piegay-Gros, N. (1996) *Introduction à l'intertextualité*. Paris: Dunod.
- Platten, D. (1999) *Michel Tournier and the metaphor of fiction*. Liverpool: Liverpool University.

- Purdy, A. (1984) From Defoe's 'Crusoe' to Tournier's 'Vendredi': The metamorphosis of a myth. *Canadian review of comparative literature*. Volume 11, Number 2, ss.216-235.
- Rabau, S. (2002) *L'intertextualité*, Paris: Flammaration.
- Rogers, W. (1928) *A cruising voyage round the world*. London: Cassell And Company.
- Samoyault, T. (2001) *L'intertextualité, mémoire de la littérature*. Paris: Edition Nathan/HER.
- Sankey, M. (1981) Meaning through intertextuality: isomorphism of Defoe's Robinson Crusoe and Tournier's Vendredi ou les Limbes du Pacifique, *Australian journal of french studies*. Volume 18, Issue 1, ss.77-88.
- Tournier, M. (2014) *Cuma ya da Pasifik Arafi*. 4. Basım, Çeviren: Melis Ece, İstanbul: Ayrıntı.
- Veverková, D. (2014) *La solitude et l'identité dans l'oeuvre romanesque de Michel Tournier*. Université Masaryk de Brno, Institut de Langues et Littératures Romanes. (Basılmamış Doktora Tezi), Brno.
- Watt, I. (2014) *Modern bireyciliğin mitleri-Faust, Don Quijote, Don Juan, Robinson Crusoe*. Çeviren: Mehmet Doğan, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Wilson, E. (1996) Tournier, seduction and paternity. Lieve Spaas and Brian Stimpson (ed.), *Robinson Crusoe: Myths and metamorphoses*. New York: St. Martin's, ss.199-209.